

UDK 374.7:371.33:811.163.42'243

Stručni rad

Prihvaćen za tisak: 26. lipnja 2006.

Odrasli učenici hrvatskoga jezika i komunikacijski pristup

Antun Pavlin

Pojavile su se nove društvene okolnosti koje značajno utječu na učenje hrvatskoga jezika kao stranoga, odnosno drugog jezika: već započeti ulazak Hrvatske u europske integracije te nastavak procesa kasnijim članstvom u Europskoj uniji, što znači slobodniji protok ljudi i otvaranje tržišta. Samim time povećava se zanimanje za hrvatski jezik različitih profesionalnih, dobrih i društvenih skupina. Ta će činjenica nužno potaknuti drugačiji pristup jeziku, kulturi te svemu onome što učenje hrvatskoga jezika kao stranoga obuhvaća. U članku se opisuje komunikacijski pristup poučavanju odraslih koji još nije prihvaćen u svim ustanovama na kojima se poučava hrvatski.

1. Uvod

Hrvatski jezik sve više postaje zanimljiv široj populaciji, dakle, onima koji nemaju nužno opća jezična predznanja na kojima se dobrim dijelom temelji trenutni pristup u nastavi hrvatskoga jezika kao stranoga. Iz te se perspektive, međutim, ne planira niti stvara većina nastavnih programa i planova za učenje hrvatskoga jezika, što znači da se bez prethodnoga upoznavanja s polaznicima tečajeva i njihovim potrebama te interesima, stvaraju ciljevi i zadatci nastave jezika. Problem je posebno važan ako se uzmu u obzir očekivanja npr. ekonomista, pravnika, diplomata, informatičara, različitih stručnjaka humanističkih znanosti čije je zanimanje za jezik motivirano prvenstveno stručnim razlozima. Oni su polaznici različitih tečajeva hrvatskoga jezika kao stranoga te sudjeluju u nastavi koja se najčešće ne temelji na komunikacijskom pristupu, premda je on u slučaju hrvatskoga jezika sasvim nov i primijenjen tek u okviru nekih škola, npr. Croaticuma te Sveučilišne škole hrvatskoga jezika i kulture. Osim toga poznavanje hrvatskoga jezika i kulture jedan je od preduvjeta za dobivanje hrvatskoga državljanstva.

Hrvatski se jezik kao strani ne poučava samo u okviru fakulteta i visokoškolskih ustanova, već je i određen broj odraslih uključen u jezične programe različitih tečajeva i škola stranih jezika. Spomenimo samo činjenicu da se hrvatski na sveučilišnoj razini studira u okviru katedra s lektoratom, samostalnoga lektorata ili studija na 63 svjetska sveučilišta. Pretraživanjem internetskih stranica došlo se do podatka da samo u Zagrebu postoji 15 škola stranih jezika koje u svojim programima nude hrvatski kao strani jezik. Broj je vjerojatno i veći, budući da nemaju sve škole elektroničke oglasne prostore te da se podatci odnose samo na Zagreb.

U tekstu se pojam student ili studenti odnosi na sve koji uče hrvatski jezik kao strani bez obzira na školsku ustanovu koju pohađaju. Studiranje hrvatskoga kao stranog jezika ovdje se promišlja uže, dakle u smislu usvajanja temeljnih jezičnih vještina i komunikacijske kompetencije.

2. Odrasli i njihov stav prema učenju stranoga jezika

Kada se govori o odraslima i njihovom stavu prema učenju stranoga jezika, ističe se da su odrasli koji se koriste vlastitim iskustvom kao podlogom za učenje uspješniji u ovladavanju jezičnim vještinama (Brundage-MacKeracher 1980). Tako autori npr. navode da odrasli najbolje uče ako su ciljevi učenja jezika podređeni njima samima jer već imaju razvijen smisao za usredotočivanje, preuzimanje i primjenu podataka ili da su najproduktivniji studenti oni koji mogu primijeniti podatak na različitim područjima, a najbolje uče ako je sadržaj učenja njima osobno važan, povezan s njihovim ranijim iskustvom ili trenutnim zanimanjem. Što se tiče sadržaja udžbenika hrvatskoga jezika za strance namijenjenih odraslima, može se reći kako im je svima zajednički kriterij početnička razina znanja te da ostali kriteriji poput dobnih, društvenih, obrazovnih (Jelaska isur. 2005) ili stručnih nisu uključeni. Postojeći jezični udžbenici ne mogu se dobrim dijelom rabiti niti u radu sa studentima i govornicima srodnih jezika, jer se kriterij jezične srodnosti u njihovoj izradi ne pojavljuje. Kako bi odrasli bili u središtu nastavnoga procesa, jezične škole i lektori moraju stvarati programe i sadržaje koji će poštivati raznolikost studentskih potreba, a oni sami moraju sudjelovati u odabiru sadržaja, metoda te ciljeva učenja jezika. Ovakav pristup podrazumijeva, između ostaloga, individualizaciju nastavnoga procesa. Uključivanje odraslih u izradu programa prema njihovim interesima ima izuzetan motivacijski učinak.

Naime, uočeno je da odrasli, ako se učenju hrvatskoga jezika pristupa tradicionalnim načinima i metodama, dakle ako je cilj jezik, a ne oni, vrlo brzo gube motivaciju. Složena struktura hrvatskoga tada ih izrazito odbija. To naročito vrijedi za studente neslavenskih jezika te studente relativno niske formalne jezične naobrazbe.

3. Tradicionalni i suvremeni pristup u nastavi učenja jezika

Pod pojmom tradicionalnoga pristupa učenju hrvatskoga jezika kao stranoga misli se sljedeće:

- uče se jezični elementi izabrani isključivo prema lingvističkim kriterijima;
- naglasak je na jeziku kao strukturiranu sustavu gramatičkih uzoraka;
- jezik je predstavljen kao složena tvorevina s određenim gramatičkim zakonitostima;
- učenje jezika pokriva samo standardni jezik u užem smislu, tj. općeobvezatni neutralni standardni jezik, dok ostali funkcionalni stilovi nisu predmet jezičnih vježbi;
- kao jedan od glavnih kriterija uspješnoga svladavanja jezika uzima se stvaranje formalno ispravnih rečenica;
- u govornome izražavanju naglasak je na tome kako što izreći;
- lektor je u središtu procesa.

Nasuprot tradicionalnome pristupu poučavanju hrvatskoga jezika, u suvremenome je pristupu naglasak na sljedećim postavkama:

- umjesto na samoj gramatici, težište je i na komunikaciji;
- naglasak je na sadržaju nastavnih materijala i interesu studenata, pa i poučavani jezični elementi ovise o njihovim potrebama i očekivanjima;
- iako je standardni jezik u užem smislu osnova poučavanja, uključuju se i funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika, a oni mogu postati temeljem učenja ako to studenti traže;
- cilj je ovoga pristupa osposobiti polaznike da budu komunikacijski kompetentni u onome funkcionalnome stilu hrvatskoga jezika koji je njima iz osobnih, profesionalnih ili interesnih razloga važan;
- da bi se ostvarili navedeni ciljevi, govorne vježbe trebaju se rabiti u nastavi jednako kao i vježbe čitanja i pisanja;
- u govornome izražavanju ne treba studenta suviše prekidati, odnosno valja ga ispravljati samo onda kada se pojavljuju ustaljene pogreške;
- student je u središtu, dok je lektor sustvaratelj procesa usvajanja jezičnih znanja i vještina.

Spomenimo samo kako udžbenici hrvatskoga jezika za strance tek od kraja devedesetih godina počinju uključivati i komunikaciju kao sadržajnu jedinicu.

U ovom pristupu učenja jezika u prvome je planu zamisao da konkretne komunikacijske situacije mogu snažno motivirati odrasle u učenju jezika (Nunan 1990). U središtu je komunikacijska praksa, odnosno stvaranje takve komunikacijske kompetencije koja će omogućiti sporazumijevanje u suvremenom društvu u onim područjima koje polaznici tečajeva izaberu, jer "...nije dovoljno poznavanje gramatičkih pravila i oblikovanje točnih iskaza, već je potrebno razvijati i društvenokulturnu sastavnicu ... koja uz poznavanje jezičnih pravila uključuje govornikovu sposobnost da u određenoj situaciji i u interakciji sa sugovornikom znade na prikladan način koristiti postojeće znanje" (Vrhovac 2001, 23). Kriterij izbora bio bi, dakle, njihov interes, a lektori, u suradnji s polaznicima, oblikovali bi nastavni program prema analizi njihovih potreba, s određenim ciljevima vježbi, dogovorenim metodama i materijalima te postupcima procjenjivanja usvojenih znanja. Ovakav dogovorni nastavni program podrazumijeva i stvaranje određene baze podataka o polaznicima tečajeva prije samoga početka nastavoga procesa. To znači prije svega dobivanje najširih mogućih podataka različitim anketiranjima ne samo o podacima iz životopisa, već o razini očekivanja u tako postavljenome nastavnom procesu. Ankete bi bile važan čimbenik u određivanju razine znanja jezika koja se želi postići, a osim toga uvjetovale bi i metode kojima će se u nastavi koristiti.

3.1. Nedostatci

Treba reći da ovakav pristup ima i svojih nedostataka. Naime, u praksi se često događa da odrasle osobe pokazuju odbojnost prema tehnikama i aktivnostima koje možemo odrediti komunikacijskima. Takvi studenti obično daju prednost tradicionalnim vježbama u učenju jezika. Poteškoća se može pojaviti ako skupina nije dobno homogena. Mlađi studenti često su otvoreniji za drugačije pristupe od uobičajenih. Jedno je od mogućih rješenja u opsežnim konzultacijama, dogovaranju te razmjenu obavijesti između lektora i studenata. Određen broj polaznika tečajeva neće biti u stanju u potpunosti primijeniti jezična znanja i vještine iz učioničkih vježbi u stvarnim životnim situacijama. Zbog toga treba izvoditi jezične vježbe koje približno oponašaju stvarne situacije izvanučioničkoga svijeta. Jasno je kako nije moguće oponašati sve situacije stvarnoga života u učionici, ali studentima treba omogućiti da vježbaju jezične vještine izravno povezane s razlogom zbog kojega uče hrvatski jezik. Upravo ovdje uloga lektora postaje vrlo važna. Naime, lektori bi trebali organizirati takve aktivnosti kojima bi se nadoknadila obavijesna praznina postavljajući više ciljeva. To bi prisiljavalo na dogovaranje, razgovor, razmjenu različitih podataka, a u konačnici rezultiralo popunjavanjem znanja. Da bi se to postiglo, mora se koristiti čitavom paletom vježba kao što su različite jezične igre, oponašanja stvarnih

situacija, rad na tekstu, a sve radi unaprjeđenja jezičnih vještina i znanja. Treba svakako uzeti u obzir i pretpostavku da su studenti snažno potaknuti na učenje jezika, pa i to treba iskoristiti kako bi se poteškoće uklonile, jer "... ako je motiviran [student] za učenje jezika ... sam bi trebao organizirati učenje, doći do zaključaka o funkcioniranju nekih struktura; sam bi trebao pokušati oblikovati njihova pravila ... i njihovu uporabu, razvijati svijest o sustavu jezika koji uči, o njegovu funkcioniranju i njegovoj različitoj uporabi, ovisno o situacijskom kontekstu" (Vrhovac 2001, 23).

4. Katalozi znanja i ispitni standardi

Uspješnost svladavanja komunikacijskih vještina u hrvatskom jeziku bila bi bolja kada bi postojali određeni katalozi znanja te ispitni standardi za svaku razinu učenja. Oni bi se trebali primjenjivati na sveučilišnoj razini i u okviru tečajeva hrvatskoga jezika kao stranoga pri raznim školama stranih jezika koje imaju i hrvatski kao jednu od mogućnosti.

U ostvarivanju spomenutih ciljeva treba krenuti od već postojeći standarda i modela, poštujući pri tome posebnost strukture, a može se reći i duha hrvatskoga jezika iz kojega proizlaze i sasvim posebni metodički zahtjevi, vježbe i rješenja. Jedan od uspješno prilagođenih i primijenjenih pristupa u nastavi hrvatskoga jezika kao stranoga razvijen je u okviru Jezične grupe FCO (2003). Ovaj se pristup primijenjen na hrvatskome jeziku pokazao vrlo uspješnim, jer je slijedio spomenuta načela.

Prema njemu su razine znanja podijeljene u četiri skupine: početna, praktična (funkcionalna), djelotvorna (operativna) i opsežna (ekstenzivna). Svaka od razina ima svoje zadatke i ciljeve te unutarnju podjelu. Provjeravanje usvojenoga znanja izvode se dva, odnosno na opsežnoj razini tri puta.

POČETNA

- a) usvajanje jednostavnoga rječnika te svakodnevnih, uobičajenih fraza; djelomično razumijevanje i uporaba osnovne gramatike i rječnika u jednostavnim rečenicama te djelomično razumijevanje kratke vijesti, intervjua, vremenske prognoze itd.;
- b) usvajanje jednostavnih ustaljenih razgovornih obrazaca u svakodnevnim situacijama (predstavljanje, pozdravljanje, pozivanje, čestitanje itd.); pisanje čestitke, razglednice, pozivnice, ispričnice i slično.

PRAKTIČNA

- a) proširivanje, usvajanje i uporaba osnovne gramatike, rječnika i fraza u jednostavnim rečenicama; moći praktično primijeniti usvojeno znanje

- u ustaljenim društvenim situacijama te isto ograničeno primijeniti u poslovnome i radnome okruženju;
- b) u visokom stupnju ispravno primijeniti većinu prethodno usvojenih jezičnih vještina i znanja; uspješno i aktivno sudjelovati u razgovoru u svakodnevnim ustaljenim društvenim situacijama; u radnome okruženju biti sposoban izražavati različita pitanja, izricati zahtjeve i slično.

DJELOTVORNA

- a) temeljito vladati jezičnim vještinama, uspješno ih primjenjivati u različitim društvenim i radnim okruženjima;
- b) primjenjivati uobičajene složene rečenične konstrukcije za izražavanje mišljenja i stavova; ispravno vladati jezičnim vještinama i funkcionalnim stilom kojemu pripada područje rada; tj. praktično primijeniti i razlikovati formalni i neformalni razgovor u situacijama koje su govorniku predvidljive i poznate.

OPSEŽNA

- a) u visokom stupnju primijeniti složene gramatičke strukture te svojstven i manje poznati rječnik koji pripada području rada govornika s visokom razinom ispravnih rečeničnih konstrukcija i dotjeranim stilom; uspješno svladavati najzahtjevnije situacije koje se susreću u razgovoru i pisanju;
- b) potpuno ovladati jezičnim vještinama te gramatikom i profesionalno važnim rječnikom; ispravno rabiti različite funkcionalne stilove hrvatskoga jezika; uspješno se snalaziti u najzahtjevnijim situacijama kao što je neformalna interpretacija i dogovaranje; u potpunosti ovladati hrvatskim standardnim jezikom; primjenjivati u potpunosti jezične vještine hrvatskoga standardnog jezika i njegovih funkcionalnih stilova kao i izvorni školovani govornici.

4.1. Metodičke upute za izvedbu vježbe

Da bi se uspješno savladali različiti stupnjevi, potrebno je primijeniti i drugačije metodičke pristupe od postojećih. Jedno je od važnih pitanja treba li se u pripremi izvedbe vježbe koristiti jezikom posrednikom. Na početnoj razini on je svakako potreban, no s razvijanjem komunikacijskih i jezičnih sposobnosti, sve će se više uputa davati na hrvatskome. Navodi se primjer faza na nastavnome satu.

Priprema

- razgovor o izvedbi zadane teme te objašnjenja,
- ključne riječi koje trebaju biti uključene u vježbu,
- gramatički pojmovi koji se moraju primijeniti,
- izrazi i način izlaganja; npr. ako tema traži izražavanje mišljenja, zahtjeva ili postizanje određenoga dogovora, potrebno je upozoriti na različite modele ili obrasce koje postoje u jeziku (određene situacijske fraze i sl.),
- okvir izvedbe, odnosno cilj vježbe: uputiti sudionike vježbe kratkim razgovorom što reći, na čemu je naglasak u sadržaju vježbe kako bi se izbjegla širina u izvedbi te usvojili sadržaji predviđeni vježbom (ključne riječi, fraze, gramatički pojmovi...).

Uvježbavanje

- zadana tema koja poštuje interese studenta vrlo je poticajna, no može odvesti u širinu, pa se uvježbavanje mora usredotočiti na moguću i prirodnu reakciju studenta, treba poštovati očekivano ponašanje u zadanoj situaciji; kada se izvedba dovoljno uvježba, ona se može proširiti do stupnja da izlazi izvan okvira zadanih vježbom.

Ponavljanje

- pošto se uvježba zadana situacija, potrebno je proanalizirati svaki prekid i nesporazum koji se pojavio u razgovoru,
- gramatičke sadržaje, rječnik, izgovorne pogriješke proizašle u govornom činu,
- svaki neprimjereni izraz iskorišten u vježbi,
- je li konverzacija postigla cilj predviđen vježbom,
- kako uspješno ostvariti zadatak zadan vježbom.

5. Zaključak

Kao što se može zaključiti, pristup učenju hrvatskoga jezika kao stranoga za odrasle otvara mnoge nedoumice koje proizlaze iz metodičkoga naslijeđa u učenju jezika. U ovome članku navodi se samo jedan od mogućih pristupa za povećanje uspješnosti u ovladavanju hrvatskim jezikom, koji nije dovoljno uključen u nastavu hrvatskoga kao stranoga jezika danas, kada nastava postaje sve više individualizirana, što je pak uvjetovano različitim

profesionalnim i jezičnim interesima te predznanjem. Predstavljeni pristup, koji je na tragu komunikacijske metode u poučavanju jezika, u kombinaciji s već postojećima može poboljšati kvalitetu nastave i očekivanja studenata koji žele naučiti hrvatski kao drugi i strani jezik.

6. Literatura

- Brundage, D. i MacKeracher, D. (1980) *Adult Learning Principles and Their Application to Programme Planning*, Toronto: The Minister of Education.
- Jelaska, Z. i sur. (2005) *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Frančić, A., Hudeček, L. i Mihaljević, M. (2005) *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnome jeziku*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- FCO Language Group (2003) *Oral scenarios & writing*, London: Testing and Examination Services (skripta).
- Nunan, D. (1990) *The learner-centered curriculum*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Vrhovac, Y. (2001) *Govorna komunikacija i interakcija na satu stranoga jezika*, Zagreb: Naklada Ljevak.

Adult Learners of Croatian as a Foreign Language and the Communicational Approach

The author discusses the communicational approach in teaching Croatian as a foreign language to various adult learners. Although such an approach may not always be appropriate for all types of learners, it is still desirable as an alternative to traditional approaches.

Ključne riječi: tradicionalni pristup poučavanju hrvatskoga, komunikacijski pristup poučavanju hrvatskoga

Key words: traditional approach in teaching Croatian, communicational approach in teaching Croatian